

De vondst van de maand

De vondst van een calcaneum of hielbeen van een Pleistocene sabeltandtijger

Kees van Hooijdonk

Fig. 1 Rechter calcaneum van *Homotherium latidens* / Right calcaneum of *Homotherium latidens*

Samenvatting

De vondst en vondstomstandigheden van een rechter hielbeen van de grote Machairodontine kat *Homotherium* cf. *latidens* (Owen) worden beschreven. De afmetingen worden vergeleken met die van het door Ballesio (1963) beschreven hielbeen.

Summary

The find and the finding circumstances of a right calcaneum of a big Machairodontinae felid *Homotherium* cf. *latidens* (Owen) is announced. The dimensions are compared with those of a specimen described by Ballesio (1963).

De vondst

Misschien wel een van de meest tot de verbeelding sprekende dieren die in het ijstijdvak (maar ook lang daarvoor!) heeft geleefd is de sabeltandtijger, die in grote delen van de wereld voorkwam met verschillende soorten, waaronder *Homotherium*. De *Homotherium* was een grote sabeltandtijger, die de afmetingen van een leeuw kon bereiken. Hij leefde tussen 3 miljoen jaar en een half miljoen jaar geleden, en werd in Europa en Azië vertegenwoordigd door de soort *Homotherium latidens* (Owen). Een nagenoeg compleet skelet van deze diersoort werd gevonden in de klassieke Vroeg Pleistocene vindplaats Seneze (Fr.). Dit skelet werd in detail beschreven door Ballesio (1963).

Dat deze sabeltandtijger *Homotherium* cf. *latidens* (Owen) ook in onze regionen voork-

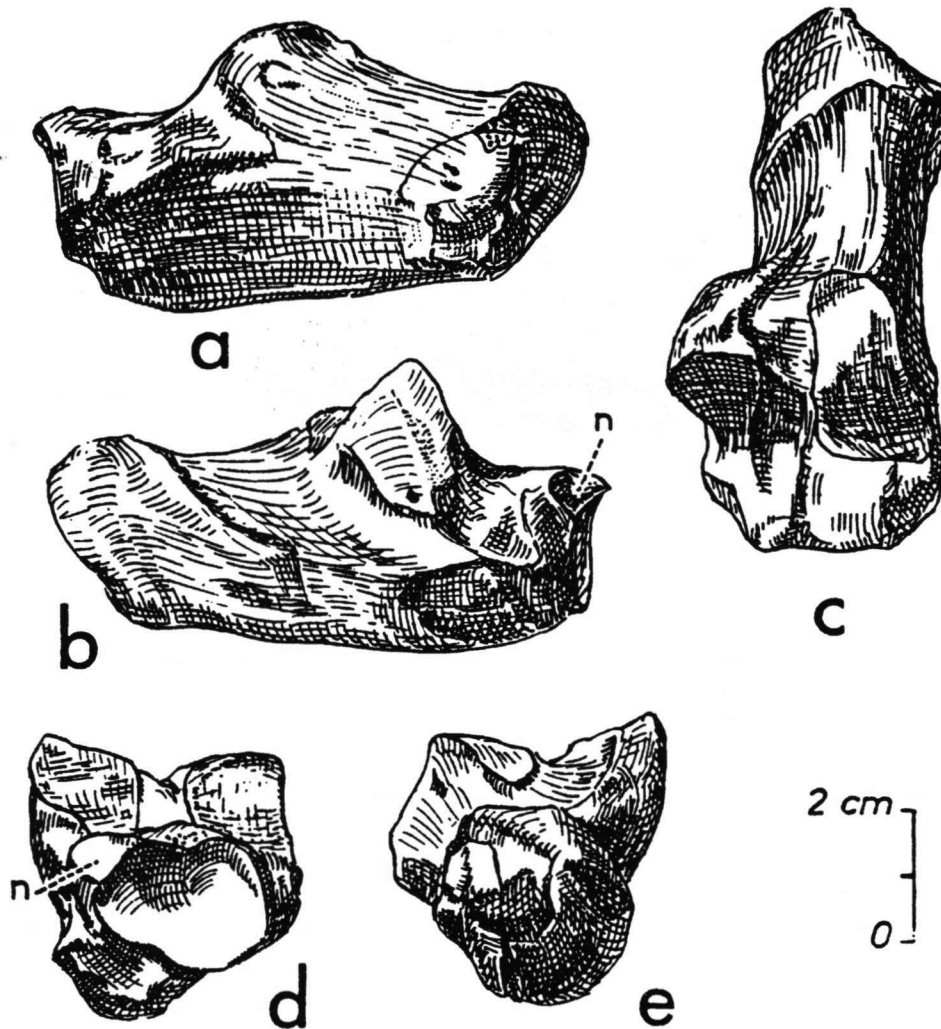

Fig. 2 *Homotherium* sp. (C.H. Douglas, in Natural History Notebook 5, 1981). Overgenomen met toestemming van het Canadian Museum of Nature, Ottawa). Reproduced with permission of the Canadian Museum of Nature, Ottawa.

wam, was reeds bekend uit een publicatie van D.A. Hooijer, die een uit de Oosterschelde opgeviste fragmentaire mandibula van *Homotherium* cf. *latidens* (Owen) beschreef (Hooijer, 1962). Deze door Hooijer beschreven mandibula is (voor zover ik kon nagaan) het enige in Nederland gevonden fossiel van deze soort dat beschreven is.

Het voorkomen van *Homotherium* cf. *latidens* (Owen)

Het voorkomen van *Homotherium* cf. *latidens* (Owen) in onze omgeving is door Hooijer op grond van de fossilisatiegraad van de mandibula - ("the fossilised bone is blackish-brown in colour and does not produce a me-

Calcaneum gauche.

- a) Vue externe.
- b) Vue interne.
- c) Vue dorsale.
- d) Vue distale.
- e) Vue proximale.

n : facette répondant au naviculaire.

X 2/3

Longueur absolue.....	85 mm
Diamètre transversal maximum	38 mm
Diamètre antéro-postérieur	45 mm

Fig. 3 Linker calcaneum van *Homotherium latidens* uit Frankrijk zoals beschreven door Ballesio (1963) / Left calcaneum of *Homotherium latidens* from France as described by Ballesio (1963)

talic sound when tapped on")- geplaatst in het Midden Pleistoceen (Hooijer, 1962). Kortenbout van der Sluijs onderscheidt een aantal jaren later een vijftal fauna's in de Oosterschelde. Daarbij plaatst hij *Homotherium cf latidens* (Owen) in het onderste Pleistoceen. Afzettingen uit Midden Pleistoceen ontbreken immers. (Kortenbout van der Sluijs, 1985). En tenslotte zijn D. Mol en J. de Vos op grond van faunavergelijkingen met andere Vroeg Pleistocene vindplaatsen als Chillac, -waarbij *Homotherium cf latidens* (Owen) voorkwam in gezelschap van onder meer *Mammuthus meridionalis* (zuidelijke mammoet), *Eucladoceros ctenoides* (het grote hert van Tegelen) en *Stephanorhinus etruscus* (etruskische neushoorn)-, van mening, dat het waarschijnlijk moet worden geacht dat *Homotherium cf latidens* (Owen) moet worden geplaatst in Vroeg Pleistoceen (Mol en de Vos, 1995).

Fossielen van bovengenoemde diersoorten werden en worden nog steeds opgevest uit de Oosterschelde en zijn door diverse auteurs (o.a. Schreuder, 1950; Hooijer, 1957; Kortenbout vd Sluijs, 1985) beschreven als de zg. "zwarte botten" fauna. Ook in recentere publicaties wordt aandacht besteed aan de Vroeg Pleistocene fossielen uit het Oosterscheldegebied, maar nu is de naam "zwarte botten" fauna losgelaten, omdat daarmee ten onrechte marine en terrestische diersoorten in een en dezelfde fauna werden geplaatst op grond van hun kleur en fossilisatiegraad. (Drees, 1986).

Een in Yerseke gevonden hielbeen van een sabeltand-tijger *Homotherium cf latidens* (Owen) gaf aanleiding tot deze vondstmelding.

De vondst van het hielbeen

Fossielen van *Homotherium cf. latidens* zijn uitermate schaars, en een vondst van deze soort is dan ook altijd bijzonder. Dat was ook de reden, dat er tijdens de voorjaarsbijeenkomst van de WPZ in april 1998 te Utrecht een mededeling over is gedaan door Dick Mol.

Het in dit artikel beschreven hielbeen, dat onder nummer Y 336 in mijn collectie is opgenomen, is op 18 juli 1996 gevonden tussen de schelpen op de schelpenberg te Yerseke. Aangezien de schelpen die daar worden aangevoerd afkomstig zijn van een drietal verschillende zuiglokaties in de Westerschelde en een tweetal lokaties in de Noordzee, is een exacte vondstlokatie vaak niet zonder meer aan te geven. Aangenomen mag worden dat het hielbeen afkomstig is uit de Noordzee, met als meest waarschijnlijke locatie de Onrust, iets ten Noorden van Walcheren, nabij de stormvloedkering. De Westerschelde kan in dit verband buiten beschouwing worden gelaten, aangezien het daar opgezogen materiaal wel veel Pliocene zeezoogdierresten en Laat Pleistocene landzoogdierresten bevat, maar Vroeg Pleistoceen materiaal is daar niet in aangetroffen. (Drees, 1986). De Oosterschelde ten oosten van de stormvloedkering valt ook af, aangezien men daar geen schelpen zuigt. Opmerkelijk aan de recente vondst is de diepte waarop het is opgezogen.

Fossielen van vergelijkbare ouderdom welke bijvoorbeeld met de Kor en Bot- tochten zijn opgevest in de Oosterschelde zijn over het algemeen afkomstig uit de diepere geulen, tot wel 40 meter toe. De fossielen welke door de schelpenzuiger "Eemshorn" worden gezogen zijn afkomstig van een diepte van hooguit 15 meter, de maximale zuigdiepte van de "Eemshorn". Daaruit zou kunnen worden geconcludeerd, dat afzettingen van Vroeg Pleistocene ouderdom zich op deze plaatsen veel dichter aan de oppervlakte bevinden.

Het betreft het hielbeen van de rechtersvoet. Het is compleet en zeer donkerbruin tot zwart van kleur, en behoorlijk zwaar gefossiliseerd. Er is echter geen sprake van een metaalachtig geluid wanneer men er met een hard voorwerp tegen aan tikt. De fossilisatiegraad komt overeen met die van de door Hooijer beschreven mandibula (Hooijer, 1962). De vorm en afmetingen van het door mij gevonden hielbeen komen overeen met het hier afgebeelde exemplaar.

Het bijzondere aan het hielbeen is het voorkomen van een extra facet of gewrichtsvlak, dat kenmerkend is voor sabeltandtijgers. Op deze plaats articuleert de naviculare. Dit facet ontbreekt bij de andere katachtigen. Het is op de tekening (fig. 3) aangeduid met de letter n.

De wijze waarop het hielbeen is ontdekt, is op zich al

De afmetingen bedragen:

	Y.336	afb. Ballesio
Grootste lengte	90 mm	85 mm
Diameter breedte	47 mm	45 mm
Grootste dwarsdoorsnede	41 mm	38 mm

even vermeldenswaardig, aangezien dat eigenlijk meer geluk dan wijsheid was. Op een zaterdagochtend in april 1998 waren namelijk Dick Mol en Klaas Post bij mij te gast om mijn collectie zoogdierfossielen te bekijken en vele stukken nader te determineren. Tot beider verbazing bevond zich in een der laden het hier beschreven hielbeen, echter zonder dat het als zodanig gedetermineerd was. Hierdoor werd het na een kleine twee jaar alsnog uit de anonimiteit gehaald.